

Емілія Воронцова,

науковий співробітник відділу проєктної діяльності,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5778-9900
amelyvo@ukr.net

Юрій Івженко,

кандидат педагогічних наук, завідувач сектору наукового
та навчально-методичного забезпечення підготовки
фахових молодших бакалаврів в системі фахової передвищої освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5879-0226
metody@ukr.net

Віктор Паржницький,

кандидат педагогічних наук, начальник відділу
науково-методичного забезпечення професійної освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0003-0736-4694
pvv5@meta.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

В умовах реформування системи освіти та імплементації Європейських цінностей дедалі більш актуальним постає питання ціннісних орієнтацій молоді. У всьому світі відповідно до міжнародних програм UNESCO-UNEVOC та Skillmap особлива увага приділяється освіті молодих людей, які обрали професійну (професійно-технічну) освіту. Це численна група молодих людей, які створюють основні матеріальні ресурси, використовують високі технології, створюють і транслюють новітні ідеї, погляди, ментальності. Тому темою нашого дослідження стала розробка програми формування ціннісних орієнтацій у сфері професійної діяльності в учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та дослідження ефективності її впровадження.

У процесі підготовки програми ми проаналізували наукові праці О. Барткова, Є. Дурманенко, Н. Максимчук, В. Паскар, Е. Панасенко й К. Романенко, В. Дем'янюк, О. Жулінської та інших.

Ми провели констатуюче дослідження ціннісних орієнтацій учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Для цього використовувався перелік цінностей, запропонованих Державним інститутом сімейної та молодіжної політики. Розроблено комплексну програму «Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти», що забезпечує оновлення змісту навчання. Також запроваджено спецкурси «Професійно-ціннісні орієнтири майбутніх фахівців», «Професійне становлення учнів у процесі навчання», проведено семінар-диспут «Цінності у житті людини». У цьому контексті відбувся тренінг формування професійних цінностей, індивідуальні і групові кон-

сультатції, під час яких учні отримали рекомендації щодо самостійної роботи, спрямованої на формування професійних цінностей, проведено екскурсії на підприємства (організації), під час яких учні спілкувалися з фахівцями, відвідували майстер-класи та професійні конкурси. За результатами дослідження в експериментальній групі до пріоритетних увійшли такі цінності: «Цікава робота», «Розвиток своїх здібностей, самореалізація», «Створення власного бізнесу». Для порівняння, в контрольній групі зазначені цінності опинились серед цінностей середньої важливості.

У подальшому варто цю роботу продовжувати, окремо доцільно проаналізувати гендерні аспекти формування професійних цінностей серед учнів професійних (професійно-технічних) освітніх закладів.

Стаття описує проведене дослідження; містить 1 таблицю, 1 діаграму, перелік літератури.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, професійно-ціннісна спрямованість, програма формування професійно-ціннісної спрямованості.

Емилия Воронцова, Юрий Ивженко, Виктор Паржницкий. Исследование эффективности программы формирования профессионально-ценностных ориентаций учащихся в учреждениях профессиональной (профессионально-технического) образования

В условиях реформирования системы образования и имплементации европейских ценностей высокую актуальность приобретает вопрос ценностных ориентаций молодежи. Особое внимание во всем мире в соответствии с международными программами UNESCO-UNEVOC и Skillmap уделяется образованию молодых людей, которые свой жизненный выбор сделали в пользу профессионального (профессионально-технического) образования. Это обусловлено тем, что это многочисленная группа, которая создает основные материальные ресурсы, использует высокие технологии, создает и транслирует новые идеи, взгляды, ментальности. Поэтому темой нашего исследования стала разработка программы формирования ценностных ориентаций в сфере профессиональной деятельности у учащихся учреждений профессионального (профессионально-технического) образования и исследования эффективности ее внедрения.

В процессе подготовки программы нами проанализированы научные работы А. Барткова и Е. Дурманенко, Н. Максимчук, В. Паскар, Е. Панасенко и К. Романенко, В. Демьянюк, А. Жулинской и других.

Нами проведено констатирующее исследования ценностных ориентаций учащихся учреждений профессионального и профессионально-технического образования. Для этого использовался перечень ценностей, предложенных Государственным институтом семейной и молодежной политики. Разработана комплексная программа «Формирование профессионально-ценностных ориентаций учащихся в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования», которая предусматривает обновление содержания обучения. Также внедрены спецкурсы «Профессионально-ценностные ориентиры будущих специалистов», «Профессиональное становление учащихся в процессе обучения», проведение семинара-диспута «Ценности в жизни человека». В этом контексте состоялся тренинг формирования профессиональных ценностей, индивидуальные и групповые консультации, предоставление рекомендаций ученикам относительно самостоятельной работы, направленной на формирование профессиональных ценностей; экскурсии на предприятия (в организации), общение со специалистами, посещение мастер-классов и профессиональных конкурсов. По результатам исследования в экспериментальной группе к пріоритетным попали такие ценности «Интересная работа», «Развитие своих способностей, самореализация», «Создание собственного бизнеса». В сравнения, в контрольной группе указанные ценности оказались среди ценностей средней важности.

В дальнейшем стоит эту работу продолжать, отдельно целесообразно проанализировать гендерные аспекты формирования профессиональных ценностей среди учащихся профессиональных (профессионально-технических) образовательных учреждений.

Статья описывает проведенное исследование; содержит 1 таблицу, 1 диаграмму, перечень литературы.

Ключевые слова: ценностные ориентации, профессионально-ценностные ориентации, профессионально-ценностная направленность, программа формирования профессионально-ценностной направленности.

Emilia Vorontsova, Yurii Yivzhenko, Viktor Parzhnytskyi. Research of the effectiveness of the program of formation of professional-value orientations of pupils in vocational (vocational-technical) institutions

Abstract. In the context of reforming the education system and the implementation of European values, the issue of value orientations of young people becomes highly relevant. According to the international programs UNESCO-UNEVOC and Skillman, the education of young people is of special attention worldwide who have made their life choices in favor of vocational (technical) education. Because this is a large group that creates basic material resources, uses high technology, creates and broadcasts the latest ideas, views, mentalities. Therefore, the topic of our research was to elaborate a program for the formation of value orientations in the field of professional activity of pupils of vocational (technical) education and study the effectiveness of its implementation.

In the process of preparing the program, we analyzed the scientific works of O. Bartkiv and E. Durmanenko, N. Maksymchuk, V. Paskar, E. Panasenko and K. Romanenko, V. Demyanyuk, O. Zhulinska and others.

We conducted ascertaining research of value orientations of pupils of vocational and technical education. For this purpose, we used a list of values proposed by the State Institute of Family and Youth Policy. A comprehensive program «Formation of professional and value orientations of pupils in vocational (technical) education» has been developed, which provides updating of the content of education. It also introduced special courses «Professional and value orientations of future specialists», «Professional development of students in the learning process» and held seminar dispute «Values in human life». In this context there was a training on the formation of professional values, individual and group consultations, pupils received recommendations for independent work aimed at the formation of professional values, excursions to enterprises (organizations) were held, during these events, there was communication with specialists, attendance of master classes and professional competitions.

According to the results of the research in the experimental group, the priorities included the following values: «Interesting work», «Development of their abilities, self-realization», «Creating your own business». In comparison, in the control group, these values were among the values of medium importance.

In the future, it is necessary to continue this work; separately it is advisable to analyze the gender aspects of the formation of professional values among pupils of vocational (technical) education institutions.

The article describes the conducted research; contains 1 table, 1 diagram, bibliography.

Key words: Value orientations, professional-value orientations, professional-value direction, the program of formation of professional-value orientation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. За останні десятиріччя проблеми ціннісних орієнтацій стали особливо актуальними в нашій країні. Важливість цих питань зумовлено тим, що система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону розвитку особистості та впливає на відношення до самого себе та до суспільства, формує уявлення про професійну діяльність, сприяє успішному здобуттю майбутньої професії.

Рішення, що приймає майбутній фахівець, залежать від цінностей особистості, які в комплексі утворюють ціннісні орієнтири. Професійні ціннісні орієнтації впливають на вибір місця роботи, на рівень очікувань до оплати своєї праці та умов роботи; готовності до підвищення своєї кваліфікації, особистого вдосконалення; до формування фінансової незалежності, духовності, гармонійних стосунків тощо. Навчання майбутніх фахівців у закладах професійно-технічної освіти спрямоване на підготовку конкурентоспроможних спеціалістів, які будуть мати не лише професійні, а й морально-етичні цінності.

Отже, актуальним є суспільний запит на формування професійно-ціннісної спрямованості учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Завданнями нашого дослідження є: вивчити дослідження вітчизняних і зарубіжних учених із зазначеного питання; розробити програму для формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів професійної (професійно-технічної) освіти; провести констатуюче дослідження ціннісних орієнтацій в учнів професійної (професійно-технічної) освіти; визначити експериментальну і контрольну групи; запровадити розроблену програму з формування ціннісних орієнтацій в експериментальній групі; провести повторне дослідження ціннісних орієнтацій в експериментальній і контрольній групах; порівняти результати впровадження розробленої програми та зробити висновки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття спостерігається підвищення уваги науковців різних галузей до ціннісної сфери особистості: філософів (Г. Вижлецов, П. Гнатенко, І. Грабська, О. Панфілова, Є. Подольська, П. Смірнова), соціологів (І. Карпенко, Б. Новіков, М. Попович, К. Соловійов, В. Шинкарук, В. Ядов), педагогів (П. Підкасистий, В. Ялович) та психологів (К. Абульханова-Славська, М. Алексеєва, Н. Іванцев, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Турбан). Дослідницький інтерес зумовлений усвідомленням значущості формування професійно-ціннісної сфери особистості та її компонентів.

Як наголошують О. Бартків і Є. Дурманенко, успішність професійної діяльності залежить від задоволення особистістю своєю професійною діяльністю. Професійно-ціннісні орієнтації науковці розглядають як стійку систему особистісних і професійних цінностей, що є орієнтирами професійної активності і мотиватором професійного самовдосконалення [1].

На думку Н. Максимчук, ціннісні орієнтації особистості формуються завдяки її смислотвірчій активності. Саме ця активність формує рівень домагань у процесі діяльності та спрямованість у досягненні конкретних цілей [2].

В. Паскар виділила декілька умов, що впливають на професійні ціннісні орієнтації майбутнього фахівця, а саме: широкий інтерес до соціально-професійного життя; розуміння ним змісту й сенсу життя; наявність в особистості сформованого прагнення до саморозвитку і самовдосконалення; необхідність цілісного комплексу соціально-психологічних і педагогічних факторів, що впливають на розвиток особистості майбутнього фахівця [3].

Е. Панасенко й К. Романенко стверджують, що процес формування фахових цінностей спирається на розвиток самосвідомості. Наприклад, у майбутніх педагогів цей процес науковці поділяють на три етапи: виникає пізнавальний інтерес; формуються професійно-педагогічні цінності; формуються фахові цінності під час педагогічної практики [4].

В. Дем'янюк зазначав, що формування ціннісних орієнтацій – це цілеспрямований, багатогранний керований процес, на результат якого впливає освітня діяльність з урахуванням емоційної спрямованості особистості учня. Педагог повинен прагнути досягти емоційний відгук на поданий ціннісно-орієнтований матеріал. Таке явище має сукупність взаємозумовлених компонентів: ціннісно-мотиваційного, знаннево-цільового, емоційного, діяльнісного [5].

Процес формування ціннісних орієнтацій майбутніх професіоналів О. Жулінська представляє у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів: переоцінка наявних цінностей та ідеалів; засвоєння нових цінностей; формування ціннісних орієнтацій. Так, формування ціннісних орієнтацій означає процес здобуття професійних знань, що забезпечать можливість молодій людині свідомо і сумлінно виконувати професійні обов'язки [6].

У проведеному дослідженні ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти І–ІІ рівнів акредитації В. Воронцова, Ю. Ївженко порівнювали результати із аналогічним дослідженням, проведеним Державним інститутом сімейної та молодіжної політики. Це дало можливість виявити тенденції у змінах ціннісних орієнтацій української молоді та підтвердити, що інтернет-опитування може бути більш відвертим і достовірним, ніж аудиторне [7; 8].

Х. Асебес-Санчес, І. Рос Бернал зазначали, що розвиток особистих, соціальних та моральних цінностей є наріжним каменем, що урівноважує суспільство. Існує багато дослідницьких та методичних робіт про ставлення до соціально-моральних цінностей студентів. Але залишається така проблема: студент не завжди може усвідомити суспільні цінності та зробити їх своїми. Авторами запропоновані ігрові інструменти та установки для формування цінностей під час фізичного виховання, і це є життєво важливим досвідом [9].

Сівіко-Арїза Андреа, Коломо-Магана Ернесто у своєму дослідженні зробили висновок, що підлітки вважають більш пріоритетними цінності, які покращують афективні стосунки, моральне співіснування та розвиток їхньої ідентичності. Крім того, різниця за статтю підкреслює, що особистий досвід та особливості контексту породжують різне сприйняття цінностей. Таким чином, аксіологічний вибір молодих людей визначатиме, ким вони є, і впливатиме на їхнє соціокультурне співіснування [10].

Чень Цинь, Су Сяндан, Лю Сію вивчили здатність до прийняття етичних рішень як однієї з основних компетенцій сестринської практики і має потенціал для вирішення етичних питань під час виконання своїх професійних обов'язків. Їх дослідження мало на меті вивчити зв'язок між моральною чутливістю, професійними цінностями та прийняттям етичних рішень, а також дослідити, чи мають професійні цінності опосередкований вплив на зв'язок між моральною чутливістю та прийняттям етичних рішень серед студентів-медсестер у контексті освіти китайського медсестринства. Автори також розробили заходи, які б сприяли здатності студентів-медсестер вирішувати етичні дилеми [11].

Куатлі Іман та Нізам Майя дослідили моральні та професійні цінності медсестер в університетському медичному центрі в країнах Близького Сходу. Вони за допомогою методу перехресного опитування визначили співвідношення між офіційною етичною освітою, змінами фону, професійні та моральні цінності медсестер. З'ясувалося, що професійні цінності були значно вищими серед старших медсестер та медсестер з дипломом магістра порівняно з молодшими медсестрами та медсестрами зі ступенями бакалавра [12].

Отже, **темою нашої статті** є дослідження ефективності програми формування ціннісних орієнтацій у сфері професійної діяльності в учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток професійно-ціннісної спрямованості майбутніх фахівців є важливою умовою успішного становлення особистості в професійній діяльності. Процес формування професійно-ціннісних орієнтацій обумовлений їх специфічними особливостями. Вони є важливим компонентом особистості, в якому поєднані індивідуальні цінності з цінностями соціально-професійного середовища. Для професійного становлення і подальшого кваліфікаційного зростання майбутнього фахівця необхідна певна система життєвих і професійних орієнти-

рів. Тому важливим завданням сучасної освіти є формування системи професійно-ціннісних орієнтацій учнів через зростання вимог до особистості, як до майбутнього фахівця, здатного знайти своє місце у житті, самовизначитися та реалізувати себе у професійній діяльності.

Під професійно-ціннісними орієнтаціями учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти ми розуміємо систему особистісних цінностей, які характеризують його ставлення до майбутньої професійної діяльності, що дозволяє майбутньому фахівцю реалізувати себе в професійній діяльності і досягти високого рівня професіоналізму. На нашу думку, професійно-ціннісні орієнтації є одним з провідних утворень особистості, що визначають її цілісність, активну соціальну позицію і готовність до майбутньої професії.

Формування цінностей учнів є важливим напрямом вдосконалення психолого-педагогічного процесу професійного навчання, що створює умови для того, щоб кожен фахівець мав активну життєву позицію, відданість обов'язку, сміливість, рішучість, відповідальність, порядність і чесність у стосунках з людьми, розуміння соціальної значущості своєї діяльності у будь-яких ситуаціях. Формування професійних цінностей – це створення умов для саморозвитку, самовдосконалення, залучення майбутніх фахівців до духовно спрямованої навчально-виховної та перетворюючої діяльності. Завдяки цьому процесу, сформовані цінності інтеріоризуються в особистісні якості учнівської молоді та проявляються у вчинках, поведінці та в подальшому у професійній діяльності. Значний потенціал формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців має організація навчального процесу закладу професійної освіти, удосконалення його змістової і технологічної складових [13].

За даними теоретичних досліджень виокремлено загальні для майбутніх фахівців цінності та ціннісні комплекси, які є визначальними для вибору професії, ставлення до неї та мотивації щодо професійного становлення і вдосконалення:

- зміст професійної діяльності й зумовлені нею можливості самореалізації особистості (відповідність інтересам і здібностям, творчість і креативність у праці, можливість самовдосконалення, незалежність і самостійність, особистий простір);

- суспільна значущість праці, що визначається її результатами (корисність для людей і суспільства, відповідальність за колективну працю, престиж, компетентність);

- суспільна оцінка трудової діяльності, соціальний статус професії (повага з боку оточуючих, суспільне визнання, престиж);

- ціннісне ставлення до режиму й умов праці: соціально-економічних (затребуваність на ринку праці обраної професії, стабільна та достойна заробітна платня, фіксований робочий час, система медичного та соціального страхування, комфортні умови праці (температура, вологість, забрудненість повітря, шум, вібрація, освітленість на робочому місці, зручне робоче місце тощо)); морально-психологічних (можливості міжособистісного спілкування, позитивний психологічний клімат у колективі, можливість досягнення успіхів, умови професійного зростання, духовні цінності, врахування релігійних переконань) тощо.

Спираючись на наукові праці О. Бартківа, Є. Дурманенко, О. Жулінської, Е. Панащенко, К. Романенко, В. Дем'янюк, В. Паскар та інших, ми визначили педагогічні умови та основні фактори формування професійних цінностей. Для формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, на нашу думку, потрібно забезпечити такі умови:

- введення в навчальний план таких навчальних дисциплін і курсів за вибором, що максимально сприятимуть формуванню особисто-професійної спрямованості;

- наповнення навчальних програм практично-змістовними компонентами, а саме: знаннями, вміннями і навичками, досвідом творчої діяльності, досвідом емоційно-ціннісного ставлення до майбутньої професії;

– вміння викладача закладу освіти транслювати особисті професійно-ціннісні переконання в життєдіяльність учнів, які безпосередньо визначаються цілою низкою його індивідуальних і особистісних якостей;

– організація самостійної професійно-навчальної діяльності учнів;

– надання методичної допомоги майбутнім фахівцям у процесі проходження виробничих практик;

– забезпечення високого рівня організації дистанційного навчання.

З метою виконання визначених організаційно-педагогічних умов ми розробили **комплексну програму** «Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти», що включає такі складові:

а) аналіз і оновлення змісту навчальних дисциплін загальноосвітньої підготовки;

б) підготовка і запровадження спецкурсів «Професійно-ціннісні орієнтири майбутніх фахівців», «Професійне становлення учнів у процесі навчання», що спрямовані на ознайомлення учнів зі змістом і значенням професійних цінностей, їх типами, основними шляхами формування і розвитку;

в) проведення семінару-диспуту «Цінності у житті людини», мета якого допомогти майбутнім фахівцям усвідомити власні цінності, їх значущість, сенс власної мети, відповідність між метою та особистісними моральними цінностями;

г) тренінг формування професійних цінностей, метою якого було сприяти усвідомленню здобувачами освіти необхідності розвитку умінь, навичок; важливості саморозвитку, переосмислення своїх моральних знань, переконань, ідеалів, а також сприяти розвитку суб'єктної позиції в межах змодельованої майбутньої професійної діяльності;

д) індивідуальні і групові консультації, надання рекомендацій учням щодо самостійної роботи, спрямованої на формування професійних цінностей;

е) екскурсії на підприємства (організації), спілкування з фахівцями, відвідування майстер-класів та професійних конкурсів.

Основною метою програми є систематичний та цілеспрямований вплив на формування професійних цінностей шляхом створення й реалізації спеціальних педагогічних умов у ході аудиторної та позааудиторної роботи. При розробці комплексної програми формування ціннісно-сміслових настановлень ми спирались на екзистенційний та гуманістичний підходи, що розглядають людину з точки зору її життєвих цілей та цінностей, свободи вибору й відповідальності, здатності до самореалізації.

Програма формувального тренінгу розроблялася з використанням методу психодрами – відомого методу групової роботи, запропонованого Якоб Леві Морено. У психодрамі застосовують інструменти драматичної імпровізації для вивчення та вдосконалення внутрішнього світу людини. Цей метод стимулює розвиток творчості і спонтанності особистості, розширює можливості для природної, гармонійної поведінки та взаємодії з іншими людьми. Також застосовувались методи стратегічного планування свого життя, інсценізації та ділових ігор. Формувальна програма спрямована на актуалізацію у свідомості підлітків універсальних цінностей й утворення на їх ґрунті системи індивідуальних смислів [14].

Викладачам було рекомендовано надавати методичну допомогу майбутнім фахівцям у процесі проходження виробничих практик, вдосконалити навчальні програми, сприяти організації самостійної діяльності студентів. Введення у навчальний план навчальних дисциплін і курсів за вибором, наповнення навчальних програм компонентами змістовної структури професійних цінностей. Отримання знань, умінь і навичок, досвід творчої діяльності і досвід емоційно-ціннісного ставлення до майбутньої професії максимально сприятимуть

формуванню професійно-ціннісних орієнтацій. Успішне впровадження комплексної програми буде залежати від вміння викладача закладу освіти транслювати свої особисті професійно-ціннісні орієнтації в життєдіяльність студентів.

Для визначення ефективності впровадження комплексної програми «Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» проведене опитування учнів П(ПТ)О за допомогою анкет, що містили перелік 16 цінностей. Перелік цінностей був складений з урахуванням методики дослідження Державного інституту сімейної та молодіжної політики [8].

В експерименті взяли участь учні П(ПТ)О різних міст Вінницької області, що навчаються за різними спеціальностями, як технічними, так і гуманітарними. До контрольної (КГ) та експериментальної груп (ЕГ) були включені учні від 1-го до 3-го курсу, які виявили бажання взяти участь у програмі (всього 486 осіб). До експериментальної групи увійшли – 240 здобувачів освіти. Контрольна група досліджуваних складала 246 осіб.

Враховуючи особливості заповнення онлайн-форм у сервісах на Google-платформі, респонденти повинні були оцінити запропоновані цінності за допомогою кількох варіантів відповідей («зовсім не важливо», «скоріше не важливо», «важко відповісти, нейтрально», «скоріше важливо», «дуже важливо»). За допомогою таблиць Microsoft Office Excel отримані відповіді були переведені в бали за такою шкалою: «зовсім не важливо» – 1 бал, «скоріше не важливо» – 2 бали, «важко відповісти, нейтрально» – 3 бали, «скоріше важливо» – 4 бали, «дуже важливо» – 5 балів. Індeksi ціннісних пріоритетів у дослідженні розраховано як середньоарифметичні значення.

Результати: у процесі дослідження ми з'ясували, як змінилися професійні ціннісні орієнтації учнів після впровадження комплексної програми. Порівняли результати онлайн-дослідження експериментальної групи (ЕГ) з результатами дослідження контрольної групи (КГ). Розглянемо отримані результати. У таблиці 1 представлені узагальнення всіх відповідей, отриманих у ході дослідження.

Таблиця 1. Порівняння ціннісних орієнтацій учнів експериментальної та контрольної групи

№ з/п	Перелік цінностей	Експериментальна група	Контрольна група
1	Щаслива сім'я	4,34	4,17
2	Відносини з друзями	3,76	3,88
3	Розвиток своїх здібностей, самореалізація	4,25	3,75
4	Здобуття вищої освіти	3,35	3,31
5	Особиста свобода, незалежність у судженнях та діях	3,83	3,90
6	Цікава робота	4,32	3,60
7	Спокійне життя, відсутність хвилювань, неприємностей	3,81	3,85
8	Здобуття поваги серед людей	3,87	3,50
9	Допомога іншим людям, волонтерство	3,63	3,68
10	Досягнення високого статусу в суспільстві	3,42	3,11
11	Накопичення багатства та високі доходи	3,55	3,62
12	Задоволення та розваги	3,67	3,78
13	Здоров'я	4,52	4,57
14	Життя згідно з релігійними нормами	2,80	2,61
15	Керувати людьми	2,41	2,39
16	Створення власного бізнесу	4,10	3,20

Для більшої наочності результати представлено у вигляді діаграми.

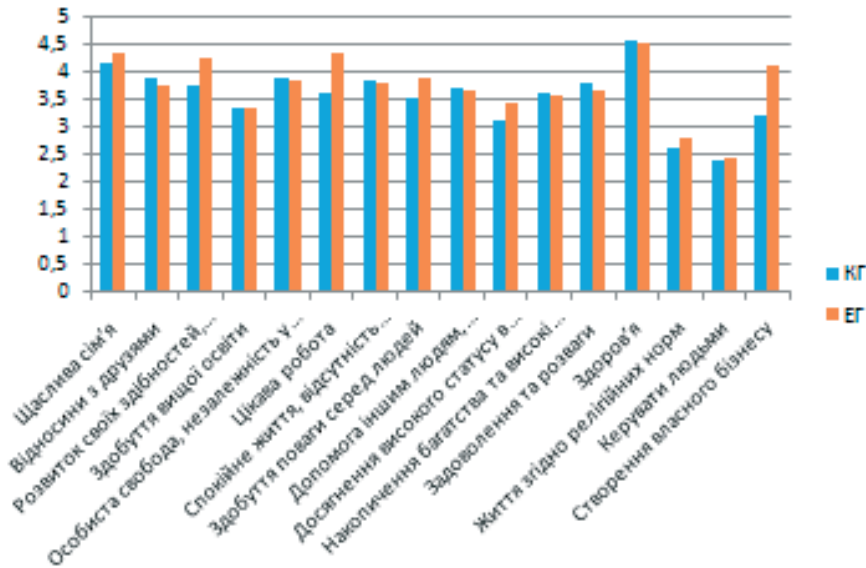

Рис. 1. Порівняльна діаграма ціннісних орієнтацій учнів експериментальної і контрольної групи.

Аналіз отриманих результатів. В аналізі ціннісних орієнтацій використовуються значення в таких інтервалах:

Пріоритетні цінності – такі, що перебувають в інтервалі від 4,01 балів до 5;

Цінності середньої важливості – значення перебувають в інтервалі від 3,01 балів до 4,0 балів;

Малозначущі цінності – такі, значення яких нижче 3,0 балів.

За допомогою діаграми (Рис. 1) проведемо порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій учнів в експериментальній і контрольній групах. У нашому дослідженні в експериментальній групі виявились такі пріоритетні цінності: «Щаслива сім'я», «Здоров'я», «Цікава робота», «Розвиток своїх здібностей, самореалізація», «Створення власного бізнесу».

До цінностей середньої важливості в цій групі увійшли такі: «Відносини з друзями», «Здобуття вищої освіти», «Особиста свобода, незалежність у судженнях та діях», «Спокійне життя, відсутність хвилювань, неприємностей», «Здобуття поваги серед людей», «Допомога іншим людям, волонтерство», «Досягнення високого статусу в суспільстві», «Накопичення багатства та високі доходи», «Задоволення та розваги».

Малозначущими цінностями в експериментальній групі виявились такі: «Життя згідно з релігійними нормами», «Керувати людьми».

У контрольній групі результати дещо інші. Так, пріоритетними цінностями молоді в цій групі стали лише цінності «Щаслива сім'я», «Здоров'я».

«Цікава робота», «Розвиток своїх здібностей, самореалізація», «Створення власного бізнесу» в контрольній групі опинились серед цінностей середньої важливості. Крім цього, до групи цінностей середньої важливості увійшли такі: «Відносини з друзями», «Здобуття вищої освіти», «Особиста свобода, незалежність у судженнях та діях», «Спокійне життя, відсутність хвилювань, неприємностей», «Здобуття поваги серед людей», «Допомога іншим людям, волонтерство», «Досягнення високого статусу в суспільстві», «Накопичення багатства та високі доходи», «Задоволення та розваги».

Малозначущі цінності у контрольній групі були такі ж, як і в експериментальній – «Життя згідно з релігійними нормами», «Керувати людьми».

Отже, можна зробити висновки, що найпомітніша різниця сформувалась у поглядах молоді на привабливість роботи, саморозвиток, бізнес-активність. Про це свідчить зміна пріоритетності цінностей «Цікава робота», «Розвиток своїх здібностей, самореалізація», «Створення власного бізнесу», які у досліджуваних з контрольної групи перебували серед цінностей середньої важливості, а в експериментальній групі опинились серед пріоритетних цінностей. Також достатньо суттєво зросла значущість цінностей «Здобуття поваги серед людей» та «Досягнення високого статусу в суспільстві».

Цінність «Накопичення багатства та високі доходи» – навпаки: у досліджуваних контрольної групи має більш високий рейтинг серед цінностей середньої важливості, а в досліджуваних експериментальної групи її значущість нижче. Можливо, це пояснюється тим, що дослідження проводилось серед учнів, які ще не мають достатнього досвіду для реальної оцінки зазначеного поняття.

Грунтуючись на порівнянні найбільш і найменш значущих цінностей, можемо констатувати, що розвиток своїх здібностей є важливим і провідним показником у виборі професії і у професійному становленні фахівця.

На основі порівняльного аналізу представлених у таблиці цінностей, ми окреслили цінності, що є найбільш важливими у професійному становленні майбутніх фахівців. До таких, згідно з даними експериментального дослідження, належать «Цікава робота», котру вибрали 86,4% досліджуваних експериментальної групи (найвищий показник), «Розвиток своїх здібностей, самореалізація» – 85%, «Створення власного бізнесу» – 85%; на противагу таку цінність, як «Керувати людьми» вибрала лише 48,2% опитаних (найменший показник).

Реалізація програми з формування професійних цінностей у майбутніх фахівців змінила особливості прояву усіх складових: мотиваційної, когнітивної, поведінкової та рефлексивної. Порівняння показників констатуючого опитування та після формувального впливу у досліджуваних експериментальної групи засвідчило наявність достовірних відмінностей між ними (за допомогою t-критерію Стьюдента для $t \leq 0,05$ для залежних вибірок). Зокрема, зросла кількість майбутніх фахівців із високим рівнем прагнення до отримання цікавої та творчої роботи, створення власного бізнесу, особистісного розвитку, досягнення високого статусу у суспільній діяльності. Натомість у контрольній групі достовірних відмінностей за більшістю показників не відбулося (для $t \leq 0,05$). Означену динаміку ми розглядаємо як факт підтвердження ефективності розробленої комплексної програми «Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти».

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Отже, комплексна експериментальна програми реалізувалась шляхом систематичного та цілеспрямованого впливу на формування професійних цінностей шляхом створення спеціальних педагогічних умов у ході аудиторної та позааудиторної роботи. При розробці комплексної програми формування ціннісно-смыслових настановлень ми спиралась на екзистенційний та гуманістичний підходи, що розглядають людину з точки зору її життєвих цілей та цінностей, свободи вибору й відповідальності, здатності до самореалізації.

Впровадження комплексної програми полягало у внесенні змін у навчальні плани закладу освіти; введенні змістових компонентів, що формують емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професії, у навчальні програми; підвищенні рівня самостійної діяльності учнів.

У ході реалізації програми проведено роботу з педагогічними працівниками, метою якої було підвищення фахового рівня викладачів.

Проведений експеримент дозволив підтвердити ефективність розробленої комплексної програми «Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти».

Подальші дослідження вивчення ціннісних орієнтацій та формування професійних цінностей ми плануємо проводити у диференційованому гендерному освітньому просторі, його метою буде вивчення відмінностей професійно-ціннісних орієнтацій юнаків та дівчат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартків О., Дурманенко Є. Теоретичні основи трансформації цінностей майбутніх фахівців у ціннісні орієнтації. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. № 2. Луцьк, 2016. С. 4–11.

2. Максимчук Н. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2000. 21 с.

3. Паскар В. Особливості формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки. Молодь і ринок. 2010. № 6 (65). С. 89–94.

4. Панасенко Е., Романенко К. Формування системи фахових цінностей у майбутніх учителів початкових класів: аналіз теоретико-методологічних засад. Молодий вчений. 2017. № 9.2 (49.2). С. 34–38.

5. Дем'янюк В. Формування у майбутніх спеціалістів з бухгалтерського обліку ціннісних професійних орієнтацій у фаховій підготовці: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2019. 23 с.

6. Жулінська О. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в психолого-педагогічних умовах. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків, 2011. № 32–33. С. 293–298.

7. Воронцова Е., Ївженко Ю. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти І–ІІ рівнів акредитації Нові технології навчання: зб. наук. праць. ДНУ «ІМЗО», 2020. Вип. 93. С. 58–69.

8. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. коллег., Ярема О. Й., Беляєва І. І. та ін.]. Київ, 2016. 200 с.

9. Acebes-Sanchez J., Ros Bernal I. Gamification with social and moral values: A motivate cross sectional proposition in physical education Retos-nuevastendencias en educacionfisicadeporte y recreacion. 2022. No 43. P. 136–141. (Web of Science)

10. Civico-Ariza A., Colomo-Magana E., Gonzalez-Garcia E. Analysis of values of adolescents in salesian schools in southern Spain. Alteridad-revista de educacion. 2021. Vol. 16, No 2. P. 236–248. (Web of Science)

11. Chen Q., Xiangdan S., Siyu L. The relationship between moral sensitivity and professional values and ethical decision-making in nursing students Nurse education today. 2021. Vol. 105. Article Number: 105056. (Web of Science)

12. Kouatly I., Maya N., Thalia A. Moral and Professional Values of Nurses in Lebanon Journal of continuing education in nursing. 2021. Vol. 52, No 9. P. 429–437. (Web of Science)

13. Пришляк О. Ю. Становлення ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів у процесі вивчення іноземних мов. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2011. № 17. С. 292–293.

14. Морено Я. Л. Психодрама / Якоб Леви Морено; пер. с англ. Г. Пимочкиной, Е. Рачковой. 2-е изд., испр. М.: Психотерапия, 2008. 125 с.

REFERENCES

1. Bartkiv O., Durmanenko YE. Teoretychni osnovy transformatsiyi tsinnostey maybutnikh fakhivtsiv u tsinnisni oriyentatsiyi. Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. № 2. Luts'k, 2016. S. 4–11 [in Ukrainian].

2. Maksymchuk N. Psykholohichni osoblyvosti stanovlennya tsinnisnykh oriyentatsiy maybutn'oho vchytelya u protsesi profesiynoyi pidhotovky: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07. Kyiv, 2000. 21 s. [in Ukrainian].

3. Paskar V. Osoblyvosti formuvannya tsinnisnykh oriyentatsiy maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi fakhovoyi pidhotovky. Molod' i rynek. 2010. № 6 (65). S. 89–94 [in Ukrainian].

4. Panasenko E., Romanenko K. Formuvannya systemy fakhovykh tsinnostey u maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv: analiz teoretyko-metodolohichnykh zasad. Molodyy vchenyy. 2017. № 9.2 (49.2). S. 34–38 [in Ukrainian].

5. Dem'yanyuk V. Formuvannya u maybutnikh spetsialistiv z bukhholders'koho obliku tsinnisnykh profesiynykh oriyentatsiy u fakhoviy pidhotovtsi: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Rivne, 2019. 23 s. [in Ukrainian].

6. Zhulins'ka O. V. Formuvannya tsinnisnykh oriyentatsiy suchasnoyi student-s'koyi molodi v psykholoho-pedahohichnykh umovakh. Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity. Kharkiv, 2011. № 32–33. S. 293–298 [in Ukrainian].

7. Vorontsova E., Yivzhenko YU. Doslidzhennya tsinnisnykh oriyentatsiy studentiv zakladiv vyshchoyi osvity I–II rivniv akredytatsiyi. Novi tekhnolohiyi navchannya: zb. nauk. prats'. DNU «IMZO», 2020. Vyp. 93. S. 58–69.

8. Tsinnisni oriientatsii suchasnoi ukrainskoi molodi. Shchorichna dopovid Prezydentu Ukrainy, Verkhovnij Radi Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2015 roku) / Derzh. in-t simeinoi ta molodizhnoi polityky; [redkol.: Zhdanov I. O., hol. red. koleh., Yarema O. Y., Bieliaieva I. I. ta in.]. K., 2016. 200 s. [in Ukrainian].

9. Acebes-Sanchez J., Ros Bernal I. Gamification with social and moral values: A motivate cross sectional proposition in physical education / Retos-nuevastendencias en educacionfisicadeporte y recreacion. 2022. No 43. P. 136–141 [in English] (Web of Science).

10. Civico-Ariza A., Colomo-Magana E., Gonzalez-Garcia E. Analysis of values of adolescents in salesian schools in southern Spain / Alteridad-revista de educacion. 2021. Vol. 16, No 2. P. 236–248 [in English]. (Web of Science)

11. Chen Q., Xiangdan S., Siyu L. The relationship between moral sensitivity and professional values and ethical decision-making in nursing students / Nurse education today. 2021. Vol. 105. Article Number: 105056 [in English]. (Web of Science)

12. Kouatly I., Maya N., Thalia A. Moral and Professional Values of Nurses in Lebanon / Journal of continuing education in nursing. 2021. Vol. 52, No 9. P. 429–437 [in English]. (Web of Science)

13. Pryshlyak O. YU. Stanovlennya tsinnisnykh oriyentatsiy maybutnikh vchyteliv u protsesi vvychennya inozemnykh mov. Zbirnyk naukovykh prats' Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Kam'yanets'-Podil's'kyy, 2011. № 17. S. 292–293 [in Ukrainian].

14. Moreno Y. L. Psihodrama / Yakob Levi Moreno; per. s angl. G. Pimochkinoy, E. Rachkovoy. [2-e izd., ispr.]. M.: Psihoterapiya, 2008. 125 s. [in Russian].

Матеріал надійшов до редакції 22.10.2021 р.